

واکاوی نقش صادرات گاز طبیعی بر توسعه روابط منطقه ای

ج.۱. ایران با آسیای جنوبی

علی طهماسبی^۱

حجت مهکویی^۲

علیرضا عباسی^۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۳/۲۸

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۶/۲۰

چکیده

انتقال انرژی از مکانهای دارای انرژی به فضاهای نیازمند انرژی و مسیرهای انتقال انرژی برای حفظ سیادت منطقه ای و جهانی و به چالش کشیدن رقبا در عرصه بین المللی دارای ابعاد مکانی و جغرافیایی است و به همین دلیل انرژی به موضوع ژئوپولیتیکی مهمی در مناطق گوناگون تبدیل شده است. منطقه آسیای جنوبی به عنوان یکی از مناطقی است که ایران با پاکستان و افغانستان به عنوان کشورهای این منطقه، مرز خشکی و آبی دارد دارای پیوستگی سرزمینی می باشد. این منطقه شامل ۸ کشور افغانستان، هند، پاکستان، بنگلادش، مالدیو، سریلانکا، بوتان و نپال است. کشورهای جنوب آسیا با سرعت در حال افزایش تقاضا برای انرژیهای فسیلی، با کمبود این نوع انرژی مواجه هستند. به دلیل تأثیرات اقتصادی-سیاسی ناشی از چنین کمبودی، بهبود عرضه انرژی فسیلی، یکی از اولویتهای مهم دولت‌های این منطقه است. در این مقاله، هدف اصلی، واکاوی نقش صادرات گاز طبیعی بر گسترش روابط منطقه ای ایران با آسیای جنوبی می باشد. از این رو، پرسش اصلی مطرح شده این است که نقش صادرات گاز طبیعی بر گسترش روابط منطقه ای ایران با آسیای جنوبی چگونه است؟ بنابراین با روش کیفی و ماهیت روش توصیفی-تحلیلی از طریق مصاحبه با تعداد ۱۵ نفر از کارشناسان مرتبط با موضوع به روش نظری (اشباع نظری) و در دسترس انجام گرفته است. نتایج یافته‌های تحقیق نشان می دهند که ج.ا.ایران با توجه به موقعیت ژئواکونومیک مناسب، داشتن منابع گاز طبیعی و نیاز کشورهای منطقه آسیای جنوبی به این منابع، نتوانسته است روابط منطقه ای قوی با این منطقه برقرار نماید.

واژگان کلیدی: روابط منطقه ای، منطقه گرایی، گاز طبیعی، ج.ا.ایران، آسیای جنوبی

۱. دانشجوی دکتری جغرافیای سیاسی، گروه جغرافیا، واحد نجف آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف آباد، ایران

۲. استادیار گروه جغرافیا، واحد نجف آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف آباد، ایران

* نویسنده مسئول: hojat_59_m@yahoo.com

۳. استادیار گروه جغرافیا، واحد نجف آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، نجف آباد، ایران

یکی از موضوعاتی که به تقویت روابط منطقه‌ای و بین‌المللی منجر می‌شود، صادرات و واردات کالاها و منابع از سوی دولت‌ها می‌باشد. امروزه نقش منابع انرژی در توسعه همه‌جانبه کشورها، مشهود و غیرقابل اغماض است و انرژی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین متغیرهای ژئوپولیتیکی در نظام بین‌المللی به‌حساب می‌آید. انرژی به‌عنوان سنگ بنای بقا و توسعه جوامع در قرن بیست‌ویکم با رشد روزافزون جمعیت جهان، توسعه اقتصادی بیشتر کشورها و بالاتر رفتن سطح استاندارد زندگی از اهمیت بسیار بیشتری برخوردار است و انتقال انرژی از مکانهای دارای انرژی به فضاهای نیازمند انرژی و مسیرهای انتقال انرژی برای حفظ سیادت منطقه‌ای و جهانی و به چالش کشیدن رقبا در عرصه بین‌المللی دارای ابعاد مکانی و جغرافیایی است و به همین دلیل انرژی به موضوع ژئوپولیتیکی مهمی تبدیل شده است. از دیدگاه ژئوپولیتیک، قدرت برتر جهان در قرن ۲۱، کشور یا کشورهایی هستند که بر منابع انرژی جهان تسلط کامل داشته باشند. این درحالی است که میزان برخورداری از منابع انرژی فسیلی در مناطق مختلف دنیا به یک اندازه نیست؛ برای مثال منطقه خلیج فارس از اهمیت زیادی در زمینه نفت و گاز برخوردار است در حالی که منطقه آسیای جنوبی نیازمند این منابع است.

منطقه آسیای جنوبی به‌عنوان یکی از مناطقی است که ایران با کشورهای این منطقه (افغانستان و پاکستان) دارای مرز خشکی و آبی و پیوستگی سرزمینی دارد. با توجه به موقعیت مهم جغرافیایی-ژئوپولیتیکی این منطقه، ایران در توسعه روابط منطقه‌ای با این کشورها، موفق نبوده است. لاجرم آنچه که به‌عنوان مسأله اصلی برای انجام این پژوهش شکل گرفته است این است که با توجه به وجود ذخایر و منابع فراوان گاز، صادرات گاز در توسعه روابط منطقه‌ای ایران چه تأثیری می‌تواند داشته باشد؟ آیا با صادرات گاز و انتقال آن به کشورهای منطقه آسیای جنوبی روابط منطقه‌ای ایران تقویت می‌شود؟ این مقاله با روش کیفی و ماهیت روش توصیفی-تحلیلی از طریق مصاحبه با تعداد ۱۵ نفر از کارشناسان مرتبط با موضوع به روش نظری (اشباع نظری) و در دسترس انجام گرفته است. روش تجزیه و تحلیل اطلاعات با بررسی دیدگاه‌های صاحب‌نظران از طریق

مصاحبه، ابتدا داده‌ها و اطلاعات جمع‌آوری شده، سپس به بررسی و تجزیه و تحلیل داده با روش تحلیل کیفی (تحلیل مضمون) پرداخته و پس از آن نتیجه‌گیری ارائه شده است.

۱. ادبیات پژوهش

در رابطه با پیشینه پژوهش می‌توان به مقالات داخلی و خارجی که در ادامه می‌آیند به آنها اشاره کرد: مسعودی‌پور و همکاران (۱۳۹۸) در مقاله‌ای با عنوان ژئوپلیتیک انرژی و سیاست خارجی ایران (۱۳۹۶-۱۳۵۷)، با بیان اینکه مسأله اصلی در تحقیق حاضر بررسی تأثیرپذیری سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران از مؤلفه‌های جغرافیای سیاسی و ژئوپلیتیک از یک سو و چگونگی بهره‌مندی و به کارگیری آن مؤلفه‌ها برای پویایی و کارآمدی بیشتر سیاست خارجی می‌باشد. این مقاله با هدف بررسی ژئوپلیتیک انرژی و سیاست خارجی ایران (۱۳۹۶-۱۳۵۷) به روش اسنادی به انجام رسید. در پاسخ به پرسش اصلی پژوهش: ژئوپلیتیک انرژی چه تأثیر بر سیاست خارجی ایران (۱۳۹۶-۱۳۵۷) داشته است؟ نتایج نشان می‌دهد: انرژی در دهه ۵۰ نقش مهمی را در تنظیم روابط و مناسبات سیاست خارجی ایران با دنیای بیرونی داشت. پس از پیروزی انقلاب پیوند میان انرژی، رشد اقتصادی و تقویت نظامی به کلی قطع شد. در این میان انرژی نه به منزله ابزاری کارآمد برای تقویت بنیه نظامی کشور و یا تسلط بر منطقه، بلکه همچون اهرمی علیه «استکبار جهانی»، مورد نظر قرار گرفت.

دهقانی و همکاران (۱۴۰۰) در مقاله‌ای با عنوان بررسی نقش صادرات گاز در گسترش مناسبات ایران و کشورهای همسایه و شکل‌گیری همگرایی منطقه‌ای، درصددند تا نقش صادرات گاز در گسترش مناسبات ایران و کشورهای همسایه و شکل‌گیری همگرایی منطقه‌ای براساس نظریه‌های کارکردگرایی، نئوکارکردگرایی و وابستگی متقابل را بررسی کنند. بر این اساس، پرسش اصلی مقاله حاضر این است که آیا صادرات گاز (ایران) به عنوان یک کالای ویژه امکان ایجاد همگرایی و وابستگی متقابل ایران با سایر کشورها را داشته است؟ پاسخ موقت نگارندگان به پرسش حاضر این است که در شرایط فعلی؛ صادرات گاز ایران باعث توسعه همکاریهای اقتصادی ایران و کشورهای مشارکت‌کننده شده که با مشارکت کامل کشورها می‌تواند زمینه‌ساز همگرایی شود و در وضعیت کنونی بیشتر وابستگی متقابل انجام شده است. نتایج این تحقیق که براساس روش‌شناسی توصیفی -

تحلیلی که از نظر زمانی یک تحقیق مقطعی و از نظر نوع ارتباط بین داده‌ها یک تحقیق همبستگی است، نشان می‌دهد توسعه تولید و صادرات گاز ایران می‌تواند رفاه بین جوامع منطقه را به دنبال داشته باشد، بر سایر حوزه‌ها تأثیرگذار باشد و روابط مستحکم و رو به گسترشی را به ارمغان آورد.

ویجیاتونگا و فرناندو^۱ (۲۰۱۳) در طرح تحقیقی با عنوان مروری بر همکاری انرژی در جنوب آسیا، بیان می‌کنند که تنوع گسترده‌ای در تجارت منابع انرژی و تقاضای انرژی در میان کشورهای جنوب آسیا (SAC) وجود دارد. همه کشورها دارای پتانسیل وسیع انرژی تجدیدپذیر هستند و به اشتراک گذاشتن این منابع طبیعتاً منجر به راه‌حلهای بهینه‌تری برای تأمین انرژی برای کل منطقه می‌شود. کشورهای جنوب آسیا نیاز به انتقال انرژی منطقه‌ای با اقتصادهای در سطح تقویت‌شده از طریق ساختار تجارت انرژی درون و بین منطقه‌ای پر جنب‌وجوش دارند. موضوعات کلیدی که در همکاری بخش انرژی با آن مواجه است بر نیاز به توسعه متمرکز است: (۱) بازار منطقه‌ای برق. (۲) در دسترس بودن تأمین انرژی. (iii) زیرساخت تجارت انرژی. و (IV) چارچوبهای قانونی و نظارتی هماهنگ.

فرانزا و سوریادی^۲ (۲۰۲۱) در مقاله‌ای با عنوان گاز طبیعی در آسیای جنوب شرقی: روندهای کلیدی و چشم انداز بلندمدت، بیان می‌کنند که با توجه به افزایش تقاضای گاز و کاهش عرضه داخلی، کشورهای جنوب شرق آسیا خود را آماده می‌کنند تا واردکننده خالص گاز شوند و در حال مطالعه راههایی برای افزایش امنیت عرضه خود هستند. LNG به دلیل انعطاف‌پذیری و در دسترس بودن گسترده با قیمتهای رقابتی در بازارهای جهانی، منبع ارجح گاز خواهد بود. با این حال، نگرانیهای مربوط به وابستگی بیش از حد به واردات گاز ممکن است اشتهای برای استفاده بیشتر از گاز در جنوب شرق آسیا را کاهش دهد. ترکیبی از سیاست‌های محلی محکم، سرمایه‌گذاری بازیگران بین‌المللی در منطقه و ثبات در بازارهای جهانی گاز، گاز را قادر می‌سازد تا نقش مثبتی در آسیای جنوب شرقی، که منطقه‌ای با رشد سریع و کاتالیزور فزاینده تحولات مهم بازار جهانی انرژی است، ایفا کند. داس^۳ (۲۰۲۲) در مقاله‌ای با عنوان جنوب آسیا، بهای زیادی را برای وابستگی خود به انرژی فسیلی وارداتی

1. Priyantha Wijayatunga and P. N. Fernando

2. Luca Franza and Beni Suryadi

3. Nandini Das

می پردازد، بیان می کند که کشورهای جنوب آسیا دارای پتانسیل گسترده انرژی های تجدیدپذیر استفاده نشده هستند، اما بحران انرژی فعلی پیشرفت کند در انتقال انرژی را آشکار کرده است. برای مثال آسیابهای بادی در جیمپیر، محل اولین پروژه برق بادی پاکستان. پس از همه گیری و تهاجم غیرقانونی روسیه به اوکراین، بازار جهانی سوخت های فسیلی به شدت بی ثبات شده است و کشورهای آسیای جنوبی را مجبور می کند تا برای تأمین انرژی خود، قیمت های گزافی بپردازند. بنگلادش، پاکستان و هند بیش از ۵۰ درصد از LNG خود را از طریق بازار نقدی خریداری می کنند (که مابقی از طریق قراردادهای بلندمدت تأمین می شود). اما این در شرایط فعلی کاملاً نتیجه معکوس داشته است.

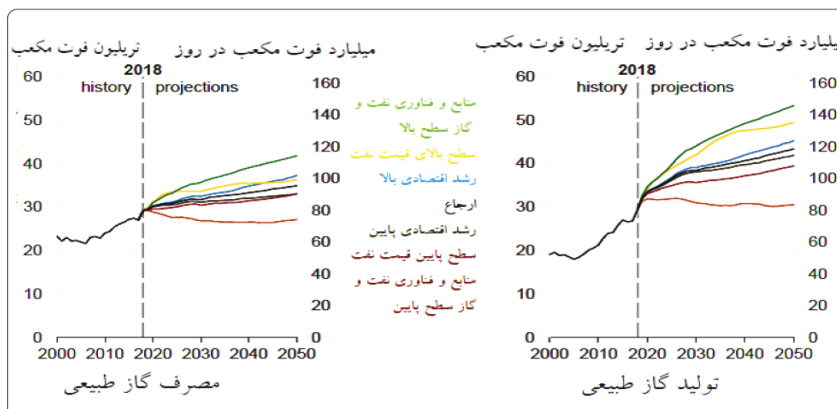
۲. مفاهیم و چارچوب نظری

الف- انرژی فسیلی گاز طبیعی

انرژی یکی از مهم ترین مسایل جهانی در قرن حاضر است و گاز طبیعی به دلیل دارا بودن ویژگی های منحصر بفرد، به ویژه در نحوه و مسیر انتقال آن، از اهمیت زیادی برخوردار است. گاز طبیعی، پاک ترین هیدروکربن اشتعال پذیر برای تولید برق و یکی از کم آلوده سازترین منابع سوختی برای وسایل نقلیه موتوری است. گاز ۷۰٪ مونواکسید کربن، ۸۹٪ گاز ارگانیکی غیر متان و ۸۷٪ اکسیدهای نیتروژن کمتری نسبت به موتورهای بنزینی و گازوئیلی ایجاد می کند. به علاوه گاز طبیعی یکی از ارزان ترین منابع انرژی برای مصرف کنندگان است. گاز در هزینه تولید، قابل مقایسه با برق هسته ای است و هزینه تولید متوسط ۳.۲ سنت یورو در هر کیلووات ساعت دارد؛ در حالی که هزینه به کارگیری ذغال سنگ در تولید برق ۳.۷ سنت یورو در هر کیلووات ساعت است و بسیار آلوده کننده تر است. برق تولیدی از منابع تجدیدپذیر نظیر سولار، باد و زمین گرمایی بسیار گران تر و هزینه متوسط تولید هر کیلووات ساعت از طریق توربین بادی حدود ۸ سنت یورو است. گاز طبیعی سوخت فسیلی با سریع ترین رشد مصرف در دنیاست و انتظار می رود تا ۲۰۴۰ میلادی میزان مصرف آن به حدود ۵.۳ تریلیون مترمکعب برسد. بر حسب پیش بینی های BP^۱ مصرف گاز در این دوره زمانی به طور سالانه ۲٪ رشد داشته باشد؛ همچنین رشد مصرف ذغال سنگ و نفت به ترتیب ۱.۲ و ۰.۸ درصد خواهد بود. تخمین زده می شود که در مجموع به سرمایه گذاری ۷۰۵ میلیارد

1. British Petroleum

دلاری برای زیرساخت عرضه سوختهای فسیلی در بازه ۲۰۱۳ تا ۲۰۳۵ نیاز باشد که دو سوم آن برای اکتشاف، تولید گاز و زیرساختهای خطوط لوله LNG تخصیص می‌یابد. (Dibavand, 2017 : 53-54).

نمودار شماره ۱) پیش‌بینی مصرف و تولید گاز طبیعی تا سال ۲۰۵۰

(Dehghani and et al, 2022 : 212)

ب. ژئوپولیتیک انرژی

مطالعه و ارزیابی نقش انرژی و تأثیر بعدها آن بر متغیرهایی چون سیاست، قدرت و ارتباطات پیچیده بین ملتها و دولت‌ها در حیطه ژئوپولیتیک انرژی می‌باشد. نفت و گاز به عنوان مهم‌ترین انرژی‌های فسیلی به واسطه دارا بودن امتیازی بالا در فهرست انرژی جهان، موقعیت مهمی در مناسبات بین‌المللی را به خود اختصاص داده‌اند. انرژی به‌عنوان یک متغیر ژئوپولیتیک جایگاه ویژه‌ای را در بازی‌های قدرت‌های نظام جهانی باز کرده و دسترسی به منابع انرژی برای تمامی سطوح سلسله‌مراتبی قدرت جهانی، اهمیت راهبردی دارد. اهمیت انرژی، شامل نفت و گاز و سایر حامل‌های انرژی نو و فسیلی تا حدی است که اقتصاد درهم تنیده جهانی را به تنهایی معنا بخشیده و آن را پرفروغ‌تر از سایر مؤلفه‌های اقتصادی ساخته است؛ به‌گونه‌ای که در قرن جاری، پیوند انرژی و سیاست، پیوند اقتصاد و سیاست را ترجمان نموده است. همچنان که کلیوند و کافمن بیان کرده‌اند، نفت نیروی حیاتی تمدن صنعتی، هم به‌عنوان سوخت و هم به‌عنوان ماده خام شیمیایی است. حتی برخی برآنند که قرن موجود قرن انرژی است و بخش قابل ملاحظه‌ای از قابلیت‌ها، رفاقت‌ها، همکاری‌ها و منازعات بین‌المللی و منطقه‌ای تحت تأثیر مقوله انرژی قرار دارد و هر کشوری که بر ذخایر

انرژی اعم از نفت و گاز و سایر حامل های انرژی، سلطه بیشتری داشته باشد، از مهم ترین اهرم ها و ابزارهای برتری و تفوق برخوردار است (Masoudipour and et al, 2019 : 492-498). ژئوپولیتیک انرژی مفهومی تحلیلی است که با توجه به توزیع نابرابر منابع و امکان استفاده از انرژی به عنوان ابزاری سیاسی به ادبیات سیاست بین الملل وارد شده است. کمبود منابع انرژی و افزایش تقاضا برای آن، سبب شده است تا کشورهای تولید کننده از این منابع به عنوان ابزاری سیاسی استفاده کنند؛ به همین دلیل برخی از تحلیلگران در نتیجه اهمیت انرژی در سیاست بین الملل از واژه ژئوپولیتیک استفاده می کنند که به معنای نقش مسلط انرژی در هدایت سیاست میان کشورها در نظام بین الملل است. ژئوپولیتیک انرژی به مطالعه نقش و اثر انرژی و جنبه ها و ابعاد مختلف آن بر سیاست، قدرت و مناسبات گوناگون ملتها و دولت ها، ژئوپولیتیک انرژی می گویند. در این رابطه انرژی های فسیلی به ویژه نفت و گاز از آن حیث که در بیان انرژی جهان سهم بالایی دارند، جایگاه ویژه ای در مناسبات بین المللی پیدا کرده اند. از این رو، منابع تأمین انرژی (در کشورهایی مانند ایران)، مسیرهای انتقال، بازارهای مصرف، تجارت، فناوری و نظایر آن در انرژی از اعتبار ویژه ای برخوردار است. بر این اساس ژئوپولیتیک انرژی بدان حد دارای اهمیت است که دولت های مصرف کننده و مکان های تولید انرژی، و به همراه مسیرهای انتقال و تکنولوژی های مربوط به آن جزء اهداف ملی و امنیت ملی کشورها محسوب می شود (Babakhanilashakan and et al, 2015 : 145). بنابراین، صادرات و واردات انرژی فسیلی بر گسترش روابط منطقه ای تأثیرگذار می باشد.

ج - منطقه گرایی

یکی از راهکارهای گسترش همکاری میان کشورها در جهان، همگرایی با استفاده از الگوی منطقه گرایی است. امروزه امنیت ملی هر کشوری از طریق همکاری منطقه ای و در ادامه با تعامل و وابستگی متقابل جهانی ممکن می شود تا با گام های انفرادی و بدون همکاری و پشتیبانی منطقه ای و جهانی. بر این اساس، در چند دهه اخیر و به ویژه از دهه ۱۹۸۰ به بعد، بسیاری از کشورهای دنیا با اتخاذ رویکرد منطقه گرایی و شکل دادن به تجارب موفق در این راستا، زمینه انگیزش سایر کشورهای دنیا به گسترش منطقه گرایی را نیز فراهم کرده اند (Zarei and et al, 2015 : 743). منطقه گرایی یکی از مراحل و مدارهای دیپلماسی به منظور تحکیم مناسبات میان دولت های همجوار است که در میانه ای از توافقات سیاسی تعریف شده اند،

شکل می‌گیرد و با سازوکارهای مختلف فنی، حقوقی و اقتصادی متحول می‌شود. در میان کشورهای یک منطقه، طیف گوناگونی از روابط دوستانه تا خصمانه را می‌توان در نظر گرفت. پس در گام نخست، این هنر دولتمردان و کارگزاران دولت‌ها می‌باشد که چگونه از فضای مثبت و تفاهم‌آمیز به سمت رشد و رونق فزاینده جمعی پیش روند یا برعکس از فضای تنش، تعارض، رقابت خصمانه و جنگ، به اعتمادسازی، خویشن‌داری، تمرین مذاکره، راه‌حلهای مسالمت‌آمیز و فرهنگ‌مداری روی آورند. بدیهی است که مدیریت دولتمردان نسبت به محیط خارجی خود، باید مبتنی بر درک و استفاده بهینه از فرصت‌ها و مواجهه عقلانی با تمامی تهدیدها و خطرها باشد. برای کشورهای ضعیف و در حال توسعه، اتخاذ تدابیر ضروری در کاستن فزاینده از فشارهای بیرونی و ناکارآمدی داخلی، حیاتی است و باعث می‌شود تا به مراتب، ضریب آسیب‌پذیری واحدهای حساس و اثرپذیر تقلیل یابد. از آنجایی که تعریف و اجرایی شدن سیاستگذاری خارجی دولت‌ها با شناخت از دو وجه از امکانات و محدودیتهای داخلی و خارجی در تلازم است، در نتیجه وجود یا عدم امنیت و ثبات در مرزهای ملی، آثار مهمی بر مواضع دولت‌ها در روابط خارجی دارد. هر یک از دو حالت ثبات و بی‌ثباتی در گام اول بر اولین حلقه از مناسبات خارجی آنها (دولت‌های همسایه و پیرامونی) اثر مستقیم می‌گذارد. هر کشور در ابتدا، با همسایگان دور و نزدیک خود مشغول محاسبه و مدیریت این ترتیبات و ترجیحات است (Mosafa and Nouruzi, 2014 : 627-628).

د- آسیای جنوبی

این منطقه در مجاورت آبهای اقیانوس هند، که دریاها، خلیج‌ها و تنگه‌های استراتژیک و مهمی نظیر دریای عمان، دریای عرب، خلیج فارس، تنگه هرمز، تنگه مالاکا در آن رخنه کرده‌اند قرار دارد. جنوب آسیا با سه منطقه ژئوپولیتیکی شرق و جنوب و شرقی آسیا، آسیای مرکزی و غرب آسیا تلافی دارد. ماهان استدلال داشت که هرکسی اقیانوس هند را در اختیار داشته باشد دنیا را در کنترل خواهد داشت (Hadipour and et al, 2018 : 31). در آسیای جنوبی، ۸ کشور واقع هستند که از نظر سرزمینی، جغرافیایی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و راهبردی، شاخص‌های ویژه‌ای دارند. جغرافیای طبیعی، انسانی و فرهنگی منطقه جنوب آسیا، مدل‌های متنوع مدیریت سیاسی دولت‌ها، ساختار اقتصادی و انگیزه‌های توسعه و صنعتی

شدن کشورهای منطقه، ظرفیت‌های بالقوه‌ای برای تدوین سیاست‌های منطقه‌گرایی محسوب می‌شوند (Mosafa and Nouruzi, 2014 : 629-630). جنوب آسیا منطقه جغرافیایی است که از مرزهای غربی افغانستان و پاکستان آغاز و تا مرزهای شرقی شبه‌قاره هند ادامه می‌یابد و شامل کشورهای افغانستان، بنگلادش، بوتان، پاکستان، سری‌لانکا، مالدیو، میانمار (برمه)، نپال و هند می‌باشد. منطقه جنوب آسیا به تنهایی ۳/۸٪ کل مساحت دنیا را به خود اختصاص داده است. تمام هشت کشور در جنوب آسیا کمبود سوخت مایع دارند و به شدت به واردات سوخت مایع (نفت خام و/یا فرآورده‌های نفتی تصفیه شده) وابسته هستند. این امر آسیای جنوبی را با یک چهارم جمعیت جهان ناامن و آسیب‌پذیر می‌کند. ریسک‌های واردات نفت (نوسانات عرضه و قیمت جهانی نفت) بر اقتصادهای آسیای جنوبی و فعالیت‌های توسعه کشور عضو آن تأثیر می‌گذارد. به جز هند، پاکستان، بنگلادش و سریلانکا، کشور دیگری در جنوب آسیا پالایشگاه نفتی ندارد که آنها را مجبور به واردات فرآورده‌های نفتی تصفیه شده به جای نفت خام کند. در ادامه در جدول زیر وضعیت منابع انرژی فسیلی نفت و گاز کشورهای منطقه آسیای جنوبی آورده شده است (Alam & et al, 2019 : 29).

جدول ۱: بررسی اجمالی وضعیت منابع انرژیهای فسیلی نفت و گاز برخی از کشورهای آسیای جنوبی

ردیف	نام کشور	وضعیت منابع نفت و گاز
۱	هند	بخش نفت و گاز یکی از شش صنعت اصلی در هند است که به اقتصاد در حال رشد آن دامن می‌زند. بخش نفت و گاز طبیعی حدود ۱۵٪ به کل تولید ناخالص داخلی هند کمک می‌کند. صادرات نفت و فرآورده‌های نفتی از نظر ارزش انباشته شده بالاترین میزان را دارد و ۱۷٪ از کل صادرات ۴۸۰ میلیارد دلاری را به خود اختصاص داده است. هند در حال حاضر ۸۲٪ نفت مورد نیاز خود را وارد می‌کند. هدف آن کاهش واردات نفت به ۶۷٪ تا سال ۲۰۲۲ با افزایش اکتشافات محلی، انرژیهای تجدیدپذیر و اتانول بومی است. هند همچنین دومین واردکننده LPG جهان (۱۶ میلیون تن) در سال ۲۰۱۷-۲۰۱۸ بوده است. انتظار می‌رود تا سال ۲۰۲۲، مصرف LPG سالانه ۳۰ میلیون تن افزایش یابد.
		پاکستان واردکننده خالص نفت خام و فرآورده‌های نفتی تصفیه شده است. پاکستان نیازهای انرژی خود را با واردات بیش از ۷۰٪ کل انرژی خود (نفت خام، فرآورده‌های نفتی و LNG) تأمین می‌کند. هزینه نفت وارداتی پاکستان برای سال ۲۰۱۷/۲۰۱۸ حدود ۱۳ میلیارد دلار آمریکا (یک سوم کل هزینه واردات) بوده است. واردات نفت خام از سال ۲۰۱۳ هر سال به طور متوسط ۱۰٪ افزایش می‌یابد. واردات LNG این

<p>کشور در مدت مشابه ۲.۱ میلیارد دلار (۴.۶ میلیون تن) در مقایسه با ۱.۲ میلیارد دلار در سال گذشته بود. واردات نفت خام به تنهایی ۳.۷ میلیارد دلار (۹.۵ میلیون تن) و فرآورده‌های نفتی برای ۶.۸ میلیارد دلار (برای ۱۴.۴ میلیون تن) بود. ذخایر قطعی نفت و گاز پاکستان به ترتیب ۳۵۳.۵ میلیون بشکه و ۶۶۹.۴۱ میلیارد متر مکعب است. پاکستان در حال حاضر روزانه حدود ۴۰۱۶ میلیون فوت مکعب گاز و ۹۴.۴۹۳ بشکه نفت خام در روز تولید می‌کند.</p>	<p>پاکستان</p> <p>۲</p>
<p>بنگلادش کشوری با کمبود انرژی است. شرکت دولتی نفت (BPC) بنگلادش وظیفه نظارت، هماهنگی و کنترل کلیه فعالیتهای مربوط به واردات، ذخیره، بازاریابی، توزیع فرآورده‌های نفتی در سرتاسر بنگلادش را بر عهده دارد. تقاضای سالانه بنگلادش برای سوخت به طور پیوسته ۷.۵ میلیون تن در هر سال از ۲.۰ میلیون تن در هر دو دهه گذشته افزایش یافته است. در سال ۲۰۱۷ شرکت دولتی بنگلادش ۵.۵ میلیون تن سوخت وارد کرد که ۱.۵ میلیون تن آن نفت خام بود. شرکتهای بخش خصوصی ۲ میلیون سوخت تصفیه شده وارد کردند.</p>	<p>بنگلادش</p> <p>۳</p>
<p>نپال حدود ۱۸ میلیون تن سوخت تصفیه شده (بنزین، گازوئیل، نفت سفید، سوخت جت و روغن روانکاری) از هند وارد می‌کند. شرکت دولتی نفت نپال (NOC) از سال ۱۹۷۴ این سوخت تصفیه شده را از شرکت نفت دولتی هند ایندیان اویل با مسئولیت محدود خریداری می‌کند. کل حجم نفت تصفیه شده از طریق حمل‌ونقل جاده‌ای از هند وارد می‌شود که به دلیل اعتصابات حمل‌ونقل و بلایای طبیعی در دو طرف مرز اغلب با اختلال مواجه می‌شود. بر اساس یک قرارداد طولانی مدت ۵ ساله جدید بین هند و نپال که در سال ۲۰۱۷ امضا شد، نپال تأمین سوخت خود را از طریق خط لوله در حال ساخت پوتنا-متیهار^۱ (هند) و آملکگانی^۲ (نپال) تأمین خواهد کرد. این خط لوله به طول ۲۰۰ کیلومتر قرار است با پالایشگاه‌های نفت بارونی (بیهار) و هالدیا^۳ (بنگال غربی) متصل شود.</p>	<p>نپال</p> <p>۴</p>
<p>سوخت مایع را از دو شرکت نفتی با مسئولیت محدود هندی و بهارات خریداری می‌کند. سهم بازار سوخت و فرآورده‌های نفتی وارداتی از این دو شرکت، پنجاه و پنجاه است. سوخت و سایر فرآورده‌های نفتی از طریق حمل‌ونقل جاده‌ای از هند به بوتان منتقل می‌شود. این شرکت دارای چهار شرکت توزیع کننده اصلی نفت به جز گاز صنعتی بوتان است که در زمینه سیلندرهای گاز تجاری فعالیت می‌کند. گاز</p>	<p>بوتان</p> <p>۵</p>

1. Patna-Motihari
2. Amlekganj
3. Barauni (Bihar) and Haldia

		صنعتی بوتان حدود ۱٪ از کل فرآورده‌های نفتی را وارد می‌کند. در سال ۲۰۱۶، بوتان ۱۲۷.۵۴ میلیون لیتر گازوئیل را از پالایشگاه‌های نزدیک در آسام هند وارد کرد.
۶	سريلانكا	مانند بنگلادش، سريلانكا نيز داراي يك پالايشگاه با ظرفيت ۲ ميليون تن در سال است. مصرف سوخت کشور ۴.۵ ميليون تن در هر سال است که نیاز به واردات ۲.۵ ميليون تن در هر سال دارد. برآورد می‌شود که نیاز سريلانكا به سوخت تا سال ۲۰۲۰ به ۶.۵ ميليون تن در هر سال و تا سال ۲۰۳۰ به ۸.۵ ميليون تن در هر سال افزایش یابد. این کشور به جای واردات سوخت، قصد دارد نفت خام وارد کند و آن را فرآوری کند.

Source : Alam & et al, 2019 : 29-31

ذ- ژئوپولیتیک انرژی ایران

ایران سرزمینی است در غرب آسیا که از شمال به کشورهای ارمنستان، جمهوری آذربایجان، جمهوری ترکمنستان و دریای خزر و از خاور به ترکمنستان و افغانستان و پاکستان، از جنوب به دریای عمان و خلیج فارس و از غرب به عراق و ترکیه محدود است. ایران با دارا بودن ۸۱۲ تریلیون فوت مکعب گاز طبیعی، مجموعاً [۱۶٪] ذخایر جهانی این منبع فسیلی را به خود اختصاص داده است. در حوزه گاز طبیعی، ایران رتبه نخست را در خاورمیانه و دوم را در جهان دارد، بنابراین بر اساس تولیدات فعلی عمر آن را حدوداً ۲۰۰ سال برآورد کرده‌اند. پس از سال ۱۹۹۰ میلادی، دولت، برنامه پیشرفته‌ای را برای بهره‌برداری از ذخایر گاز طبیعی خود، شروع کرد. طرحهای دولت برای صادرات گاز طبیعی در دو بخش قرار دارند: یکم، تهران پس از سال ۱۹۹۶ قراردادهایی را با کشورهای مختلف به ویژه کشورهای همسایه از طریق خط لوله امضاء کرده است که مهم‌ترین آن‌ها شامل ترکیه، ارمنستان و جمهوری قرقه‌باغ است. دوم، مقدار قابل توجهی از گاز، به صورت گاز مایع از طریق تانکر به کشورهای دوردست و یا کشورهایی که یک مانع سیاسی، اقتصادی و یا فنی در انتقال گاز با خط لوله وجود دارد صادر می‌کند. کشورهای آفریقایی، چین، ژاپن و کره جنوبی از نمونه کشورهای هستند که گاز مایع از ج.ا.ایران دریافت می‌کنند (Shafiei, 2003 : 6) (Masoudipour and et al, 2019 : 496). ایران پنجمین تولیدکننده بزرگ نفت خام در اوپک در سال ۲۰۲۰ و سومین تولیدکننده بزرگ گاز طبیعی در جهان در سال ۲۰۱۹ بود. دارای برخی از بزرگ‌ترین ذخایر اثبات شده نفت و گاز طبیعی در جهان است و به ترتیب در سال ۲۰۲۰ به‌عنوان سومین و دومین دارنده ذخایر بزرگ نفت و گاز طبیعی در جهان قرار

دارد. بر اساس گزارش مجله نفت و گاز در روسیه، ذخایر گاز طبیعی اثبات شده ایران تا دسامبر ۲۰۲۰ میلادی ۱۲۰۰ تریلیون فوت مکعب (Tcf¹) بوده است که پس از روسیه در رتبه دوم قرار دارد. ایران در سال ۲۰۱۹ پس از آمریکا و روسیه سومین تولیدکننده گاز طبیعی خشک^۲ جهان بوده است. تولید گاز طبیعی خشک بین سال‌های ۲۰۰۹ و ۲۰۱۹ تقریباً دو برابر شد و به ۸.۴ تریلیون فوت مکعب رسید. ایران از سال ۲۰۱۴ چندین فاز از میدان گاز طبیعی فراساحلی پارس جنوبی را آنلاین کرده است و علیرغم چالش‌های ناشی از تحریم‌ها و کمبود سرمایه‌گذاری خارجی به توسعه میادین گاز طبیعی ادامه می‌دهد. در سال ۲۰۱۷، شرکت ملی نفت ایران (NIOC)^۳ ۱.۲ تریلیون فوت مکعب گاز طبیعی را برای افزایش بازیافت نفت (EOR^۴) مجدداً به چاه‌های نفت تزریق کرد، که نقش مرکزی در تولید نفت ایران دارد. پس از سرگیری تحریم‌های بین‌المللی علیه صادرات نفت ایران در سال ۲۰۱۸، حجم گاز طبیعی تزریقی مجدد به طور قابل توجهی به ۰.۲ تریلیون فوت مکعب در سال ۲۰۲۰ کاهش یافت. علاوه بر گاز طبیعی مورد استفاده برای افزایش بازیافت نفت، ایران تقریباً ۰.۵ تریلیون فوت مکعب گاز طبیعی در سال ۲۰۱۹ تخلیه یا شعله‌ور کرد که نسبت به ۰.۶ تریلیون فوت مکعب در سال ۲۰۱۸ کاهش یافته است، زیرا در نتیجه تحریم‌هایی که به طور غیرمستقیم تولید گاز طبیعی مرتبط از میادین نفتی را کاهش داد.

۳. یافته‌های کیفی

به منظور واکاوی نقش صادرات گاز طبیعی بر توسعه روابط منطقه‌ای ایران بر آسیای جنوبی، از مصاحبه با خبرگان استفاده شد. در گام نخست، از متن مصاحبه‌های مشارکت‌کنندگان در مصاحبه باز، تعداد ۷۴ شاخص استخراج و کدگذاری اولیه انجام شد. شاخصهای استخراج شده براساس تحلیل مضمون و از طریق مصاحبه با خبرگان به شرح زیر می‌باشد:

جدول ۲: کدهای شناسایی شده برگرفته از مصاحبه

ردیف	مضامین پایه
۱	نقش حیاتی امنیت انرژی مصرف‌کنندگان به امنیت ملی ایران
۲	لزوم تعامل با کشورهای این منطقه بر اساس سند چشم‌انداز بیست ساله نظام

1. Trillion Cubic Feet
2. Dry natural gas
3. National Iranian Oil Company
4. Enhanced Oil Recovery

۳	لزوم تقویت راهبردهای منطقه‌ای ایران
۴	نقش ذاتی انرژی به ویژه گاز در تنظیم مراودات جهانی و منطقه‌ای
۵	پل ارتباطی ایران بین این منطقه و اتحادیه اروپا و اتحادیه عرب
۶	موقعیت ژئوپولیتیکی ایران به عنوان پلی برای ارتباط با منطقه قفقاز برای کشورهای آسیای جنوبی
۷	نیاز آسیای جنوبی آسیای جنوبی با توجه به جمعیت بالای آن به گاز
۸	موقعیت استراتژیک ایران
۹	وجود منابع طبیعی
۱۰	جاذبه‌های گردشگری
۱۱	موقعیت جغرافیایی بسیار مناسب ایران
۱۲	نقش کریدوری و دروازه‌ای برای کشورهای افغانستان و پاکستان و هند برای منطقه قفقاز (موقعیت گذرگاهی و ترانزیتی)
۱۳	اقتصاد دریا محور
۱۴	موقعیت سوآپ
۱۵	ژئوپولیتیک انرژی ایران
۱۶	فشار ناشی از تحریمها و کارشکنی و ممانعت قدرتهای جهانی مانند آمریکا که مانع فعالیت روابط در حوزه گاز می شود.
۱۷	مشکلات امنیتی در افغانستان
۱۸	تخاصم هند و پاکستان
۱۹	نوع رابطه قدرتهای جهانی با ایران
۲۰	نحوه روابط قدرتهای جهانی در نظام بین الملل
۲۱	گسترش نفوذ غرب و حتی شرق در منطقه
۲۲	عادی سازی روابط اسرائیل با همسایگان ایران
۲۳	رویکرد قدرتهای جهانی در منطقه جنوب آسیا
۲۴	حضور کشورهای فرامنطقه‌ای و سیاستهای دولت‌های فرامنطقه‌ای در همسایگان ایران
۲۵	تضعیف توسعه استراتژی ایران در انرژی گاز به دلیل سیاستهای خصمانه روسیه
۲۶	پیشینه تاریخی روابط فی مابین
۲۷	اشتراکات فرهنگی
۲۸	اشتراکات مذهبی
۲۹	اشتراکات تاریخی
۳۰	عقب ماندگی گسترده زیرساخت بهره برداری و صادرات گاز جمهوری اسلامی ایران به دلیل عدم سرمایه گذاری

۳۱	ضعف مدیریتی
۳۲	عدم تدوین استراتژی مناسب در اتخاذ سیاست خارجی برای توسعه اقتصاد گاز در ایران
۳۳	ابدنولوژی سیاسی
۳۴	سیاستهای داخلی در ایران (نوع استراتژی مسئولان در سیاست خارجی)
۳۵	سرنوشت پرونده هسته‌ای ایران
۳۶	برخورداری از استراتژی مناسب در سیاست خارجی منطقه‌ای (بازسازی و بازنگری در سیاستهای منطقه‌ای باید بر اساس ظرفیتهای موجود ژئواکونومیک و ژئوپولیتیک ایران و منطقه آسیای جنوبی)
۳۷	تلاش برای ارتباط با کشورهای مهم جهانی
۳۷	قرار دادن اقتصاد و ژئواکونومیک در اولویت سیاست خارجی ایران
۳۹	بازسازی سیاست منطقه‌ای بر اساس ظرفیتهای ژئواکونومیک ایران و منطقه آسیای جنوبی و تلاش برای رفع موانع جهانی و منطقه‌ای.
۴۰	اتخاذ سیاست درهای باز و تعامل با تمام دنیا
۴۱	رسیدن به نوعی معامله با روسیه برای باز کردن جای پا در صادرات گاز
۴۲	توسعه سطح روابط انسانی (گسترش و توسعه روابط علمی و دانشگاهی یعنی حضور نیروی انسانی هم ایران و هم آسیای جنوبی در کشورهای یکدیگر، دنبال کردن همکاریهای علمی و دانشگاهی با کشورهای این منطقه مانند هند)
۴۳	تقویت زیرساختهای گمرکی و بندری در جنوب شرق ایران (تقویت نقش بندر چابهار با استفاده از قوانین تسهیل کننده در مقابل سایر بندرگاه‌های منطقه)
۴۴	تقویت زیرساختهای ریلی برای اتصال جنوب کشور به مرزهای شمالی
۴۵	حذف بروکراسی زاید اداری در ترخیص کالا در جنوب
۴۶	ایجاد تعادل در رابطه با هند و پاکستان به عنوان دو قدرت منطقه‌ای متخاصم
۴۷	ایجاد موقعیت بیشتر برای هند در موقعیت دروازه‌ای ایران برای برقراری رابطه هند با کشورهای آسیای مرکزی و قفقاز (گسترش و توجه بیشتر در روابط ایران با کشور هند به عنوان پرجمعیت‌ترین کشور آسیای جنوبی)
۴۸	اتخاذ سیاست بیطرفی در روابط هند و پاکستان از سوی ایران
۴۹	تلاش برای حل مشکلات در حوزه افغانستان که اثرات سوء در مراداد ایران با کشورهای منطقه داشته باشد.
۵۰	پیوستن به اتحادیه‌های نظامی و غیر نظامی چند جانبه (به منظور برخورداری از مزایای تخفیفهای تعرفه ای برای صادرکنندگان ایرانی به کشورهای اتحادیه اقتصادی اوراسیا)
۵۱	تقویت و ایجاد گروه‌بندی منطقه‌ای با کشورهای آسیای جنوبی

۵۲	تنش زدایی با غرب به خصوص ایالات متحده به منظور برطرف شدن تحریمها و به تبع آن، سرمایه گذاری در صنایع انرژی، رغبت کشورها به همکاری با ایران و ورود ایران به بازار رقابتی جنوب آسیا
۵۳	دوری گزینی از سیاستهای اختلافات برانگیز (دوری گزینی از هر گونه چالشهایی که به سردی روابط میان کشورهای ایران و آسیای جنوبی بینجامد به عنوان مثال دوری از دوری از سیاست اختلافات قومی مذهبی)
۵۴	ارایه و تأکید روی تفکرات دوستانه و صلح جویانه
۵۵	تأکید بر به روابط تاریخی دوستانه با کشورهای منطقه آسیای جنوبی
۵۶	سیاست الگوی اطمینان سازی و تأکید بر توانمندی های مشترک و نیز تأکید بر اشتراکات فرهنگی، تاریخی و مذهبی متعدد منطقه ای
۵۷	توسعه روابط با بنادر آزاد ایران و این منطقه
۵۸	توسعه روابط گردشگری
۵۹	تقویت روابط فرهنگی و اجتماعی با کشورهای منطقه
۶۰	تقویت و توسعه روابط ایران با کشورهای آسیای جنوبی
۶۱	تقویت و بازسازی وجهه بین المللی ایران
۶۲	افزایش رفاه بین جوامع منطقه ای
۶۳	تضمینی برای تأثیرگذاری برای ایران در بازار آتی انرژی دنیا
۶۴	افزایش قدرت اقتصادی کشور
۶۵	کاهش دهنده تهدیدهای نظامی و ارتقاء امنیت ملی
۶۶	حرکت در مسیر چشم انداز ۲۰ ساله در خصوص افزایش تعامل با کشورهای منطقه آسیای جنوبی
۶۷	ظرفیت بالای ذخایر گاز طبیعی ایران
۶۸	اقتصادی بودن انرژی گاز ایران
۶۹	قربانتهای فرهنگی کشورهای منطقه آسیای جنوبی با ایران
۷۰	وجود ظرفیت بالا در منطقه آسیای جنوبی برای گسترش روابط با ایران
۷۱	اهمیت امنیتی کشورهای منطقه آسیای جنوبی
۷۲	اهمیت سیاسی کشورهای منطقه آسیای جنوبی
۷۳	اهمیت اقتصادی کشورهای منطقه آسیای جنوبی
۷۴	اهمیت اجتماعی کشورهای منطقه آسیای جنوبی

۱-۳. تعیین مهم‌ترین شاخص‌ها

به منظور تعیین مهم‌ترین شاخص‌ها از تکنیک روایی نسبت اعتبار محتوا استفاده شد. جدول ۳ نتایج انتخاب مهم‌ترین شاخص‌ها بر اساس تکنیک روایی نسبت اعتبار محتوا را نشان می‌دهد:

جدول ۳: نتایج انتخاب مهم‌ترین شاخص‌ها بر اساس تکنیک روایی نسبت اعتبار محتوا

ردیف	شاخص	آرای موافق	آرای مخالف	نتیجه
۱	نقش حیاتی امنیت انرژی مصرف‌کنندگان به امنیت ملی ایران	۱۵	۰	تأیید
۲	لزوم تعامل با کشورهای این منطقه بر اساس سند چشم‌انداز بیست ساله نظام	۱۵	۰	تأیید
۳	لزوم تقویت راهبردهای منطقه‌ای ایران	۱۵	۰	تأیید
۴	نقش ذاتی انرژی بویژه گاز در تنظیم مراودات جهانی و منطقه‌ای	۱۵	۰	تأیید
۵	پل ارتباطی ایران بین این منطقه و اتحادیه اروپا و اتحادیه عرب	۱۵	۰	تأیید
۶	موقعیت ژئوپلیتیکی ایران به عنوان پلی برای ارتباط با منطقه قفقاز برای کشورهای آسیای جنوبی	۱۵	۰	تأیید
۷	نیاز آسیای جنوبی آسیای جنوبی با توجه به جمعیت بالای آن به گاز	۱۵	۰	تأیید
۸	موقعیت استراتژیک ایران	۱۵	۰	تأیید
۹	وجود منابع طبیعی	۱۵	۰	تأیید
۱۰	جاذبه‌های گردشگری	۱۳	۲	تأیید
۱۱	موقعیت جغرافیایی بسیار مناسب ایران	۱۵	۰	تأیید
۱۲	نقش کریدوری و دروازه‌ای برای کشورهای افغانستان و پاکستان و هند برای منطقه قفقاز (موقعیت گذرگاهی و ترانزیتی)	۱۵	۰	تأیید
۱۳	اقتصاد دریا محور	۱۵	۰	تأیید
۱۴	موقعیت سوآپ	۱۵	۰	تأیید
۱۵	ژئوپولیتیک انرژی ایران	۱۵	۰	تأیید
۱۶	فشار ناشی از تحریمها و کارشکنی و ممانعت قدرتهای جهانی مانند آمریکا که مانع فعالیت روابط در حوزه گاز می‌شود.	۱۵	۰	تأیید
۱۷	مشکلات امنیتی در افغانستان	۱۵	۰	تأیید
۱۸	تخاصم هند و پاکستان	۱۵	۰	تأیید

تأیید	۰	۱۵	نوع رابطه قدرتهای جهانی با ایران	۱۹
تأیید	۰	۱۵	نحوه روابط قدرتهای جهانی در نظام بین الملل	۲۰
تأیید	۰	۱۵	گسترش نفوذ غرب و جتی شرق در منطقه	۲۱
تأیید	۰	۱۵	عادی سازی روابط اسرائیل با همسایگان ایران	۲۲
تأیید	۰	۱۵	رویکرد قدرتهای جهانی در منطقه جنوب آسیا	۲۳
تأیید	۰	۱۵	حضور کشورهای فرامنطقه ای و سیاستهای دولت های فرامنطقه ای در همسایگان ایران	۲۴
تأیید	۰	۱۵	تضعیف توسعه استراتژی ایران در انرژی گاز به دلیل سیاستهای خصمانه روسیه	۲۵
تأیید	۰	۱۵	پیشینه تاریخی روابط فی مابین	۲۶
تأیید	۰	۱۵	اشتراکات فرهنگی	۲۷
تأیید	۰	۱۵	اشتراکات مذهبی	۲۸
تأیید	۰	۱۵	اشتراکات تاریخی	۲۹
تأیید	۰	۱۵	عقب ماندگی گسترده زیرساخت بهره برداری و صادرات گاز جمهوری اسلامی ایران به دلیل عدم سرمایه گذاری	۳۰
تأیید	۰	۱۵	ضعف مدیریتی	۳۱
تأیید	۰	۱۵	عدم تدوین استراتژی مناسب در اتخاذ سیاست خارجی برای توسعه اقتصاد گاز در ایران	۳۲
تأیید	۰	۱۵	ایدئولوژی سیاسی	۳۳
تأیید	۰	۱۵	سیاست های داخلی در ایران (نوع استراتژی مسئولان در سیاست خارجی)	۳۴
تأیید	۰	۱۵	سرنوشت پرونده هسته ای ایران	۳۵
تأیید	۰	۱۵	برخورداری از استراتژی مناسب در سیاست خارجی منطقه ای (بازسازی و بازنگری در سیاستهای منطقه ای باید بر اساس ظرفیتهای موجود ژئواکونومیک و ژئوپلیتیک ایران و منطقه آسیای جنوبی)	۳۶
تأیید	۰	۱۵	تلاش برای ارتباط با کشورهای مهم جهانی	۳۷
تأیید	۰	۱۵	قرار دادن اقتصاد و ژئواکونومیک در اولویت سیاست خارجی ایران	۳۸
تأیید	۰	۱۵	بازسازی سیاست منطقه ای بر اساس ظرفیتهای ژئواکونومیک ایران و منطقه آسیای جنوبی و تلاش برای رفع موانع جهانی و منطقه-	۳۹

			ای.	
تأیید	۰	۱۵	اتخاذ سیاست درهای باز و تعامل با تمام دنیا	۴۰
تأیید	۰	۱۵	رسیدن به نوعی معامله با روسیه برای باز کردن جای پا در صادرات گاز	۴۱
تأیید	۰	۱۵	توسعه سطح روابط انسانی (گسترش و توسعه روابط علمی و دانشگاهی یعنی حضور نیروی انسانی هم ایران و هم آسیای جنوبی در کشورهای یکدیگر، دنبال کردن همکاریهای علمی و دانشگاهی با کشورهای این منطقه مانند هند)	۴۲
تأیید	۰	۱۵	تقویت زیرساختهای گمرکی و بندری در جنوب شرق ایران (تقویت نقش بندر چابهار با استفاده از قوانین تسهیل کننده در مقابل سایر بندرگاههای منطقه)	۴۳
تأیید	۰	۱۵	تقویت زیرساختهای ریلی برای اتصال جنوب کشور به مرزهای شمالی	۴۴
تأیید	۰	۱۵	حذف پروکراسی زاید اداری در ترخیص کالا در جنوب	۴۵
تأیید	۰	۱۵	ایجاد تعادل در رابطه با هند و پاکستان به عنوان دو قدرت منطقه-ای متخصص	۴۶
تأیید	۰	۱۵	ایجاد موقعیت بیشتر برای هند در موقعیت دروازه‌ای ایران برای برقراری رابطه هند با کشورهای آسیای مرکزی و قفقاز (گسترش و توجه بیشتر در روابط ایران با کشور هند به عنوان پرجمعیت‌ترین کشور آسیای جنوبی)	۴۷
تأیید	۰	۱۵	اتخاذ سیاست بیطرفی در روابط هند و پاکستان از سوی ایران	۴۸
تأیید	۰	۱۵	تلاش برای حل مشکلات در حوزه افغانستان که اثرات سوء در مرادوات ایران با کشورهای منطقه داشته باشد.	۴۹
تأیید	۰	۱۵	پیوستن به اتحادیه‌های نظامی و غیر نظامی چندجانبه (به منظور برخورداری از مزایای تخفیفهای تعرفه‌ای برای صادرکنندگان ایرانی به کشورهای اتحادیه اقتصادی اوراسیا)	۵۰
تأیید	۰	۱۵	تقویت و ایجاد گروه‌بندی منطقه‌ای با کشورهای آسیای جنوبی	۵۱
تأیید	۰	۱۵	تنش‌زدایی با غرب به خصوص ایالات متحده به منظور برطرف شدن تحریمها و به تبع آن، سرمایه‌گذاری در صنایع انرژی، رغبت کشورها به همکاری با ایران و ورود ایران به بازار رقابتی جنوب آسیا	۵۲

تأیید	۰	۱۵	دوری گزینی از سیاستهای اختلافات برانگیز (دوری گزینی از هر گونه چالشهایی که به سردی روابط میان کشورهای ایران و آسیای جنوبی بینجامد به عنوان مثال دوری از دوری از سیاست اختلافات قومی مذهبی)	۵۳
تأیید	۰	۱۵	ارایه و تأکید روی تفکرات دوستانه و صلح جویانه	۵۴
تأیید	۰	۱۵	تأکید بر به روابط تاریخی دوستانه با کشورهای منطقه آسیای جنوبی	۵۵
تأیید	۰	۱۵	سیاست الگوی اطمینان سازی و تأکید بر توانمندیهای مشترک و نیز تأکید بر اشتراکات فرهنگی، تاریخی و مذهبی متعدد منطقه ای	۵۶
تأیید	۰	۱۵	توسعه روابط با بنادر آزاد ایران و این منطقه	۵۷
تأیید	۰	۱۵	توسعه روابط گردشگری	۵۸
تأیید	۰	۱۵	تقویت روابط فرهنگی و اجتماعی با کشورهای منطقه	۵۹
تأیید	۰	۱۵	تقویت و توسعه روابط ایران با کشورهای آسیای جنوبی	۶۰
تأیید	۰	۱۵	تقویت و بازسازی وجهه بین المللی ایران	۶۱
تأیید	۰	۱۵	افزایش رفاه بین جوامع منطقه ای	۶۲
تأیید	۰	۱۵	تضمینی برای تأثیر گذاری برای ایران در بازار آتی انرژی دنیا	۶۳
تأیید	۰	۱۵	افزایش قدرت اقتصادی کشور	۶۴
تأیید	۰	۱۵	کاهش دهنده تهدیدهای نظامی و ارتقاء امنیت ملی	۶۵
تأیید	۰	۱۵	حرکت در مسیر چشم انداز ۲۰ ساله در خصوص افزایش تعامل با کشورهای منطقه آسیای جنوبی	۶۶
تأیید	۰	۱۵	ظرفیت بالای ذخایر گاز طبیعی ایران	۶۷
تأیید	۰	۱۵	اقتصادی بودن انرژی گاز ایران	۶۸
تأیید	۰	۱۵	قرابتهای فرهنگی کشورهای منطقه آسیای جنوبی با ایران	۶۹
تأیید	۰	۱۵	وجود ظرفیت بالا در منطقه آسیای جنوبی برای گسترش روابط با ایران	۷۰
تأیید	۰	۱۵	اهمیت امنیتی کشورهای منطقه آسیای جنوبی	۷۱
تأیید	۰	۱۵	اهمیت سیاسی کشورهای منطقه آسیای جنوبی	۷۲
تأیید	۰	۱۵	اهمیت اقتصادی کشورهای منطقه آسیای جنوبی	۷۳
تأیید	۰	۱۵	اهمیت اجتماعی کشورهای منطقه آسیای جنوبی	۷۴

۲-۳. مضامین سازمان‌دهنده و فراگیر

در این گام بر اساس مشابهت‌های کاربردی مضامین پایه، هر چند مضمون در یک دسته به نام «مضمون سازمان‌دهنده» قرار گرفت. سپس با انتزاع یک مضمون، مضامین به‌عنوان مضمون فراگیر، تدوین نهایی جدول مضامین سه‌گانه انجام شد. در جدولی دسته‌بندی مضامین پایه به مضامین سازمان‌دهنده و مضمون فراگیر مشاهده می‌گردد. بنابراین در نهایت داده‌های برآمده از روش تحلیل مضمون و شکل‌گیری شبکه مضامین نشان‌دهنده آن است که چارچوب اولیه واکاوی نقش صادرات گاز طبیعی بر توسعه روابط منطقه‌ای ایران بر آسیای جنوبی دارای ۴ مضمون فراگیر، ۱۶ مضمون سازمان‌دهنده و ۷۴ مضمون پایه است. برای اعتبارسنجی این چارچوب از معیارهای اعتبارسنجی کیفی مانند قابل قبول بودن (روشهای همسوسازی و خودبازبینی محقق) و قابل اعتماد بودن (روش هدایت دقیق جریان مصاحبه و استفاده از اعضای کمیته رساله برای ارزیابی و اجرای برنامه مصاحبه و همچنین به عنوان داور بیرونی) استفاده گردید. جدول ۴ مضامین سازمان‌دهنده، مضامین پایه را نشان می‌دهد.

جدول ۴: مضامین سازمان‌دهنده، مضامین پایه

مضامین سازمان‌دهنده	مضامین پایه
نیاز ایران به صادرات گاز به کشورهای جنوب آسیا	نقش حیاتی امنیت انرژی مصرف‌کنندگان به امنیت ملی ایران
	لزوم تعامل با کشورهای این منطقه بر اساس سند چشم‌انداز بیست‌ساله نظام
	لزوم تقویت راهبردهای منطقه‌ای ایران
نیاز کشورهای آسیای جنوبی به گاز ایران	نقش ذاتی انرژی بویژه گاز در تنظیم مراودات جهانی و منطقه‌ای
	پل ارتباطی ایران بین این منطقه و اتحادیه اروپا و اتحادیه عرب
	موقعیت ژئوپلیتیکی ایران به عنوان پلی برای ارتباط با منطقه قفقاز برای کشورهای آسیای جنوبی
	نیاز آسیای جنوبی آسیای جنوبی با توجه به جمعیت بالای آن به گاز
	موقعیت استراتژیک ایران

وجود منابع طبیعی	ظرفیت و پتانسیل ویژه ایران برای توسعه روابط
جاذبه‌های گردشگری	
موقعیت جغرافیایی بسیار مناسب ایران	
نقش کریدوری و دروازه‌ای برای کشورهای افغانستان و پاکستان و هند برای منطقه قفقاز (موقعیت گذرگاهی و ترانزیتی)	
اقتصاد دریا محور	
موقعیت سو آپ	امتیاز گاز ایران
ژئوپولیتیک انرژی ایران	
ظرفیت بالای ذخایر گاز طبیعی ایران	ظرفیت کشورهای منطقه آسیای جنوبی برای گسترش روابط با ایران
اقتصادی بودن انرژی گاز ایران	
قربانتهای فرهنگی کشورهای منطقه آسیای جنوبی با ایران	
وجود ظرفیت بالا در منطقه آسیای جنوبی برای گسترش روابط با ایران	
اهمیت امنیتی کشورهای منطقه آسیای جنوبی	
اهمیت سیاسی کشورهای منطقه آسیای جنوبی	تحریم و مشکلات منطقه آسیای جنوبی
اهمیت اقتصادی کشورهای منطقه آسیای جنوبی	
اهمیت اجتماعی کشورهای منطقه آسیای جنوبی	
فشار ناشی از تحریمها و کارشکنی و ممانعت قدرتهای جهانی مانند آمریکا که مانع فعالیت روابط در حوزه گاز می‌شود.	
مشکلات امنیتی در افغانستان	
تخاصم هند و پاکستان	روابط و مناسبات بین‌المللی
نوع رابطه قدرتهای جهانی با ایران	
نحوه روابط قدرتهای جهانی در نظام بین‌الملل	
گسترش نفوذ غرب و حتی شرق در منطقه	
عادی‌سازی روابط اسرائیل با همسایگان ایران	
رویکرد قدرتهای جهانی در منطقه جنوب آسیا	
حضور کشورهای فرامنطقه‌ای و سیاستهای دولت‌های فرامنطقه‌ای در همسایگان ایران	
تضعیف توسعه استراتژی ایران در انرژی گاز به دلیل سیاستهای خصمانه روسیه	

پیشینه و اشتراکات روابط	پیشینه و اشتراکات روابط
اشتراکات فرهنگی	ایران و کشورهای آسیای جنوبی
اشتراکات مذهبی	
اشتراکات تاریخی	
عقب‌ماندگی گسترده زیرساخت بهره‌برداری و صادرات گاز	ضعف داخلی
جمهوری اسلامی ایران به دلیل عدم سرمایه‌گذاری	
ضعف مدیریتی	
عدم تدوین استراتژی مناسب در اتخاذ سیاست خارجی برای توسعه اقتصاد گاز در ایران	
ایدئولوژی سیاسی	شرایط سیاسی
سیاستهای داخلی در ایران (نوع استراتژی مسئولان در سیاست خارجی)	
سرنوشت پرونده هسته‌ای ایران	
برخورداری از استراتژی مناسب در سیاست خارجی منطقه‌ای (بازسازی و بازنگری در سیاستهای منطقه‌ای باید بر اساس ظرفیتهای موجود ژئواکونومیک و ژئوپلیتیک ایران و منطقه آسیای جنوبی)	اتخاذ سیاست‌های مناسب
تلاش برای ارتباط با کشورهای مهم جهانی	
قرار دادن اقتصاد و ژئواکونومیک در اولویت سیاست خارجی ایران	
بازسازی سیاست منطقه‌ای بر اساس ظرفیتهای ژئواکونومیک ایران و منطقه آسیای جنوبی و تلاش برای رفع موانع جهانی و منطقه‌ای.	
اتخاذ سیاست درهای باز و تعامل با تمام دنیا	
رسیدن به نوعی معامله با روسیه برای باز کردن جای پا در صادرات گاز	
توسعه سطح روابط انسانی (گسترش و توسعه روابط علمی و دانشگاهی یعنی حضور نیروی انسانی هم ایران و هم آسیای جنوبی در کشورهای یکدیگر، دنبال کردن همکاریهای علمی و دانشگاهی با کشورهای این منطقه مانند هند)	تقویت و توسعه زیرساخت‌ها
تقویت زیرساختهای گمرکی و بندری در جنوب شرق ایران	

(تقویت نقش بندر چابهار با استفاده از قوانین تسهیل کننده در مقابل سایر بندرگاه‌های منطقه)	
تقویت زیرساختهای ریلی جهت اتصال جنوب کشور به مرزهای شمالی	
حذف بروکراسی زاید اداری در ترخیص کالا در جنوب	
ایجاد تعادل در رابطه با هند و پاکستان به عنوان دو قدرت منطقه‌ای متخاصم	تمرکز بر کشورهای مهم منطقه‌ای
ایجاد موقعیت بیشتر برای هند در موقعیت دروازه‌ای ایران برای برقراری رابطه هند با کشورهای آسیای مرکزی و قفقاز (گسترش و توجه بیشتر در روابط ایران با کشور هند به عنوان پرجمعیت‌ترین کشور آسیای جنوبی)	
اتخاذ سیاست بیطرفی در روابط هند و پاکستان از سوی ایران	
تلاش برای حل مشکلات در حوزه افغانستان که اثرات سوء در مراودات ایران با کشورهای منطقه داشته باشد.	
پیوستن به اتحادیه‌های نظامی و غیر نظامی چند جانبه (به منظور برخورداری از مزایای تخفیف های تعرفه‌ای برای صادرکنندگان ایرانی به کشورهای اتحادیه اقتصادی اوراسیا	تقویت اتحادیه‌های منطقه‌ای
تقویت و ایجاد گروهبندی منطقه‌ای با کشورهای آسیای جنوبی	
تنش‌زدایی با غرب به خصوص ایالات متحده به منظور برطرف شدن تحریم‌ها و به تبع آن، سرمایه گذاری در صنایع انرژی، رغبت کشورها به همکاری با ایران و ورود ایران به بازار رقابتی جنوب آسیا	سیاست‌های اعتماد و اطمینان‌سازی
دوری‌گزینی از سیاستهای اختلافات برانگیز (دوری‌گزینی از هر گونه چالشهایی که به سردی روابط میان کشورهای ایران و آسیای جنوبی بینجامد به عنوان مثال دوری از دوری از سیاست اختلافات قومی مذهبی)	
ارایه و تأکید روی تفکرات دوستانه و صلح‌جویانه	
تاکید بر به روابط تاریخی دوستانه با کشورهای منطقه آسیای جنوبی	
سیاست الگوی اطمینان سازی و تأکید بر توانمندیهای مشترک	

و نیز تأکید بر اشتراکات فرهنگی، تاریخی و مذهبی متعدد منطقه‌ای	
توسعه روابط با بنادر آزاد ایران و این منطقه	توسعه روابط
توسعه روابط گردشگری	
تقویت روابط فرهنگی و اجتماعی با کشورهای منطقه	
تقویت و توسعه روابط ایران با کشورهای آسیای جنوبی	پیامدهای خارجی
تقویت و بازسازی وجهه بین‌المللی ایران	
افزایش رفاه بین جوامع منطقه‌ای	
تضمینی برای تأثیرگذاری برای ایران در بازار آتی انرژی دنیا	پیامدهای داخلی
افزایش قدرت اقتصادی کشور	
کاهش دهنده تهدیدهای نظامی و ارتقاء امنیت ملی	
حرکت در مسیر چشم‌انداز ۲۰ ساله در خصوص افزایش تعامل با کشورهای منطقه آسیای جنوبی	

جدول ۵: مضامین سازمان‌دهنده و مضمون فراگیر

مضمون فراگیر	مضامین سازمان‌دهنده
فرصت‌ها	نیاز ایران به صادرات گاز به کشورهای جنوب آسیا
	نیاز کشورهای آسیای جنوبی به گاز ایران
	ظرفیت و پتانسیل ویژه ایران برای توسعه روابط
	امتیاز گاز ایران
عوامل مداخله‌گر	ظرفیت کشورهای منطقه آسیای جنوبی برای گسترش روابط با ایران
	تحریم و مشکلات منطقه آسیای جنوبی
	روابط و مناسبات بین‌المللی
	پیشینه و اشتراکات روابط ایران و کشورهای آسیای جنوبی
راهکارها	ضعف داخلی
	شرایط سیاسی
	اتخاذ سیاست‌های مناسب
	تقویت و توسعه زیرساخت‌ها
	تمرکز بر کشورهای مهم منطقه‌ای
	تقویت اتحادیه‌های منطقه‌ای

سیاستهای اعتماد و اطمینان‌سازی	
توسعه روابط	
پیامدهای داخلی	پیامدها
پیامدهای خارجی	

مضمون فراگیر فرصتها به شرح نمودار ۲ می‌باشد:

فرصتها

امتیاز گاز ایران

۱. ظرفیت بالای ذخایر گاز طبیعی ایران
۲. اقتصادی بودن انرژی گاز ایران

نیاز ایران به صادرات گاز به کشورهای جنوب آسیا

۱. نقش حیاتی امنیت انرژی مصرف‌کنندگان به امنیت ملی ایران
۲. لزوم تعامل با کشورهای این منطقه بر اساس سند چشم‌انداز بیست‌ساله نظام
۳. لزوم تقویت راهبردها، منطقه‌ها، ایران،

ظرفیت کشورهای منطقه آسیای جنوبی برای گسترش روابط با ایران

۱. قرابت‌های فرهنگی کشورهای منطقه آسیای جنوبی با ایران
۲. وجود ظرفیت بالا در منطقه آسیای جنوبی برای گسترش روابط با ایران
۳. اهمیت امنیتی کشورهای منطقه آسیای جنوبی
۴. اهمیت سیاسی کشورهای منطقه آسیای جنوبی
۵. اهمیت اقتصادی کشورهای منطقه آسیای جنوبی
۶. اهمیت اجتماعی کشورهای منطقه آسیای جنوبی

نیاز کشورهای آسیای جنوبی به گاز ایران

۱. نقش ذاتی انرژی بویژه گاز در تنظیم مراودات جهانی و منطقه‌ای
۲. پل ارتباطی ایران بین این منطقه و اتحادیه اروپا و اتحادیه عرب
۳. موقعیت ژئوپلیتیکی ایران به عنوان پلی برای ارتباط با منطقه قفقاز برای کشورهای آسیای جنوبی

ظرفیت و پتانسیل ویژه ایران برای توسعه روابط

۱. موقعیت استراتژیک ایران
۲. وجود منابع طبیعی
۳. جاذبه‌های گردشگری
۴. موقعیت جغرافیایی بسیار مناسب ایران
۵. نقش کریدوری و دروازه‌ای برای کشورهای افغانستان و پاکستان و هند برای منطقه قفقاز (موقعیت گذرگاهی و ترانزیتی)
۶. اقتصاد دریا محور
۷. موقعیت سوآب
۸. ژئوپلیتیک انرژی ایران

عوامل
مداخله‌گر

ضعف داخلی

۱. عقب‌ماندگی گسترده زیرساخت بهره برداری و صادرات گاز جمهوری اسلامی ایران به دلیل عدم سرمایه‌گذاری
۲. ضعف مدیریتی
۳. عدم تدوین استراتژی مناسب در اتخاذ سیاست خارجی برای توسعه اقتصاد گاز در ایران

پیشینه و اشتراکات روابط ایران و کشورهای آسیای جنوبی

۱. پیشینه تاریخی روابط فی مابین
۲. اشتراکات فرهنگی
۳. اشتراکات مذهبی
۴. اشتراکات تاریخی

تحریم و مشکلات منطقه آسیای جنوبی

۱. فشار ناشی از تحریمها و کارشکنی و ممانعت قدرتهای جهانی مانند آمریکا که مانع فعالیت روابط در حوزه گاز می‌شود.
۲. مشکلات امنیتی در افغانستان
۳. تخاصم هند و پاکستان

شرایط سیاسی

۱. ایدئولوژی سیاسی
۲. سیاستهای داخلی در ایران (نوع استراتژی مسئولان در سیاست خارجی)
۳. سرنوشت پرونده هسته‌ای ایران

روابط و مناسبات بین المللی

۱. نوع رابطه قدرتهای جهانی با ایران
۲. نحوه روابط قدرتهای جهانی در نظام بین‌الملل
۳. گسترش نفوذ غرب و جتی شرق در منطقه
۴. عادی‌سازی روابط اسرائیل با همسایگان ایران
۵. رویکرد قدرتهای جهانی در منطقه جنوب آسیا
۶. حضور کشورهای فرامنطقه‌ای و سیاستهای دولت‌های فرامنطقه‌ای در همسایگان ایران
۷. تضعیف توسعه استراتژی ایران در انرژی گاز به دلیل سیاستهای خصمانه روسیه

مضمون فراگیر راهبردها به شرح نمودار ۴ می‌باشد:

راهبردها

سیاست‌های اعتماد و اطمینان سازی

۱. تنش‌زدایی با غرب به خصوص ایالات متحده به منظور برطرف شدن تحریمها و به تبع آن، سرمایه‌گذاری در صنایع انرژی، رغبت کشورها به همکاری با ایران و ورود ایران به بازار رقابتی جنوب آسیا
۲. دوری‌گزینی از سیاستهای اختلافات برانگیز
۳. ارایه و تاکید روی تفکرات دوستانه و صلح‌جویانه
۴. تاکید بر به روابط تاریخی دوستانه با کشورهای منطقه آسیای جنوبی
۵. سیاست الگوی اطمینان‌سازی و تاکید بر توانمندیهای مشترک و نیز تاکید بر اشتراکات فرهنگی، تاریخی و مذهبی متعدد منطقه‌ای

تقویت اتحادیه‌های منطقه‌ای

۱. پیوستن به اتحادیه‌های نظامی و غیر نظامی چند جانبه
۲. تقویت و ایجاد گروه‌بندی منطقه‌ای با کشورهای آسیای جنوبی

تقویت و توسعه زیرساختها

۱. توسعه سطح روابط انسانی
۲. تقویت زیرساختهای گمرکی و بندری در جنوب شرق ایران
۳. تقویت زیرساختهای ریلی برای اتصال جنوب کشور به مرزهای شمالی
۴. حذف بروکراسی زاید اداری در ترخیص کالا در جنوب

اتخاذ سیاست‌های مناسب

۱. برخورداری از استراتژی مناسب در سیاست خارجی منطقه‌ای (بازسازی و بازنگری در سیاستهای منطقه ای باید بر اساس ظرفیتهای موجود ژئواکونومیک و ژئوپلیتیک ایران و منطقه آسیای جنوبی)
۲. تلاش برای ارتباط با کشورهای مهم جهانی
۳. قرار دادن اقتصاد و ژئواکونومیک در اولویت سیاست خارجی ایران
۴. بازسازی سیاست منطقه‌ای بر اساس ظرفیتهای ژئواکونومیک ایران و منطقه آسیای جنوبی و تلاش برای رفع موانع جهانی و منطقه‌ای.
۵. اتخاذ سیاست درهای باز و تعامل با تمام دنیا
۶. رسیدن به نوعی معامله با روسیه برای باز کردن جای پا در صادرات گاز

تمرکز بر کشورهای مهم منطقه‌ای

۱. ایجاد تعادل در رابطه با هند و پاکستان به عنوان دو قدرت منطقه‌ای متخاصم
۲. ایجاد موقعیت بیشتر برای هند در موقعیت دروازه‌ای ایران برای برقراری رابطه هند با کشورهای آسیای مرکزی و قفقاز
۳. اتخاذ سیاست بیطرفی در روابط هند و پاکستان از سوی ایران
۴. تلاش در جهت حل مشکلات در حوزه افغانستان که اثرات سوء در مراودات ایران با کشورهای منطقه داشته باشد.

مضمون فراگیر پیامدها به شرح نمودار ۵ می‌باشد:

راهبردها

پیامدهای خارجی

۱. تقویت و توسعه روابط ایران با کشورهای آسیای جنوبی
۲. تقویت و بازسازی وجهه بین‌المللی ایران
۳. افزایش رفاه بین جوامع منطقه‌ای
۴. تضمینی برای تأثیرگذاری برای ایران در بازار آتی انرژی دنیا

پیامدهای داخلی

۱. افزایش قدرت اقتصادی کشور
۲. کاهش‌دهنده تهدیدهای نظامی و ارتقاء امنیت ملی
۳. حرکت در مسیر چشم‌انداز ۲۰ ساله در خصوص افزایش تعامل با کشورهای منطقه آسیای جنوبی

مدل کیفی پژوهش بر اساس مضامین سازمان‌دهنده و فراگیر به شرح نمودار ۶ می‌باشد:

عوامل مداخله‌گر

۱. تحریم و مشکلات منطقه آسیای جنوبی
۲. روابط و مناسبات بین‌المللی
۳. پیشینه و اشتراکات روابط ایران و کشورهای آسیای جنوبی
۴. ضعف داخلی
۵. شرایط سیاسی

فرصتها

۱. نیاز ایران به صادرات گاز به کشورهای جنوب آسیا
۲. نیاز کشورهای آسیای جنوبی به گاز ایران
۳. ظرفیت و پتانسیل ویژه ایران برای توسعه روابط
۴. فراوانی منابع گاز طبیعی ایران
۵. ظرفیت کشورهای منطقه آسیای جنوبی برای گسترش روابط با ایران

پیامدها

۱. پیامدهای داخلی
۲. پیامدهای خارجی

راهکارها

۱. اتخاذ سیاست‌های مناسب
۲. تقویت و توسعه زیرساخت‌ها
۳. تمرکز بر کشورهای مهم منطقه‌ای
۴. تقویت اتحادیه‌های منطقه‌ای
۵. سیاست‌های اعتماد و اطمینان‌سازی
۶. توسعه روابط

نتیجه‌گیری

در پاسخ به پرسش مطرح شده در این مقاله، می‌توان این‌گونه نتیجه‌گیری کرد که برای گسترش روابط منطقه‌ای آنچه که مهم است سیاست خارجی کارآمد و دیپلماسی فعال می‌باشد تا دولتی بتواند به منافع ملی کشور متبوع خود دست یابد. ایران با توجه منابع انرژی سرشار می‌تواند در روابط منطقه‌ای خود موفقتر باشد. آسیای جنوبی به عنوان یک منطقه ژئوپولیتیکی و نیازمند به انرژی فسیلی، برای توسعه روابط اقتصادی و سیاسی از پتانسیل لازم برخوردار است. ایران نیز نیاز دارد که به توسعه روابط منطقه‌ای، توجه کند و با توجه به پتانسیلهایی که در این منطقه وجود دارد، روابط منطقه‌ای ایران می‌تواند به بالا رفتن سطح توسعه داخلی بینجامد. در حوزه ژئوپولیتیک انرژی و دیپلماسی انرژی، نیاز است تا سیاست خارجی کشور، اقدامات اساسی را دنبال و انجام دهد. ایران پنجمین تولیدکننده بزرگ نفت خام در اوپک در سال ۲۰۲۰ و سومین تولیدکننده بزرگ گاز طبیعی در جهان در سال ۲۰۱۹ بود. این کشور دارای برخی از بزرگترین ذخایر اثبات شده نفت و گاز طبیعی در جهان است و به ترتیب در سال ۲۰۲۰ به عنوان سومین و دومین دارنده ذخایر بزرگ نفت و گاز طبیعی در جهان قرار دارد. بر اساس گزارش مجله نفت و گاز در روسیه، ذخایر گاز طبیعی اثبات شده ایران تا دسامبر ۲۰۲۰ میلادی ۱۲۰۰ تریلیون فوت مکعب (Tcf¹) بوده است که پس از روسیه در رتبه دوم قرار دارد. ایران در سال ۲۰۱۹ پس از آمریکا و روسیه سومین تولیدکننده گاز طبیعی خشک^۲ جهان بوده است. تولید گاز طبیعی خشک بین سال‌های ۲۰۰۹ و ۲۰۱۹ تقریباً دو برابر شد و به ۸.۴ تریلیون فوت مکعب رسید. در سال ۲۰۱۷، شرکت ملی نفت ایران^۳ (NIOC) ۱.۲ تریلیون فوت مکعب گاز طبیعی را برای افزایش بازیافت نفت (EOR⁴) مجدداً به چاه‌های نفت تزریق کرد، که نقش مرکزی در تولید نفت ایران دارد. در سالهای اخیر، گاز طبیعی، نقش مهمی در تأمین انرژی جهان ایفاء کرده است و با توجه به آلاینده‌گی کمتر آن نسبت به سایر سوخت‌های فسیلی تولید و استفاده گسترده از آن، مورد توجه سیاستگذاران بخش انرژی قرار گرفته است. پس از تصویب

1. Trillion Cubic Feet
2. Dry natural gas
3. National Iranian Oil Company
4. Enhanced Oil Recovery

موافقتنامه کنوانسیون تغییرات آب و هوا در سال ۲۰۱۵ در پاریس (COP21) و تعهد کشورها به کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای و حرکت به سمت اقتصاد کم کربن، افزایش استفاده از گاز طبیعی و جایگزین نمودن آن بجای نفت و زغال سنگ، به عنوان یک راه‌حل مناسب برای مقابله با تغییرات آب و هوا و گرمایش زمین در نظر گرفته شده است. طبق پیش‌بینی‌های آژانس بین‌المللی انرژی در سال ۲۰۳۵ گاز طبیعی به جای زغال سنگ در رتبه دوم تأمین انرژی جهان قرار خواهد گرفت و سهم آن در سبد انرژی از ۲۱٪ در سال ۲۰۱۰ به ۲۵٪ در سال ۲۰۳۵ افزایش خواهد یافت.

در جنوب آسیا، گاز طبیعی عمدتاً در بخش‌های برق و صنعتی مصرف می‌شود. در هند، گاز عمدتاً توسط کودها^۱ و نیروگاه‌ها استفاده می‌شود. در سال ۲۰۲۰، گاز، تنها ۴.۵٪ از تولید برق را به خود اختصاص داده است، در حالی که زغال سنگ ۷۲٪ را تشکیل می‌دهد. در مقابل، گاز ۷۱.۸٪ از تولید برق در بنگلادش را تشکیل می‌دهد، در حالی که زغال سنگ تنها ۴.۲٪ را تشکیل می‌دهد. در پاکستان، زغال سنگ و گاز طبیعی به ترتیب ۱۶٪ و ۳۱٪ از برق تولید شده در سال مالی ۲۰۲۰-۲۰۱۹ را به خود اختصاص دادند. در پاکستان و بنگلادش نیز تقاضای قابل توجهی برای گاز در بخش‌های مسکونی، تجاری و حمل و نقل وجود دارد. در اوایل دهه ۲۰۰۰، فراوانی گاز خانگی ارزان قیمت در جنوب آسیا موتور برای صنعتی کردن و ایجاد اقتصادهای صادرات محور بود. با شروع کاهش تولید داخلی، دولت در آن کشورها سیاستهای تخصیص گاز را با اولویت مصرف کنندگان مسکونی، کود و برق اجرا کرد. هند، پاکستان و بنگلادش به طور فزاینده‌ای به واردات LNG وابسته هستند، زیرا تولید داخلی مطابق با رشد مصرف افزایش نیافته است. به عنوان مثال، در هند، مصرف گاز طبیعی تنها ۰.۳٪ در سال ۲۰۲۰-۲۰۱۹ رشد کرد، در حالی که تولید گاز داخلی به دلیل کاهش منابع و سیاستهای قیمت گذاری ناکافی، ۱۱.۹٪ کاهش یافت. در نتیجه، هند به واردات ۳۵.۸ میلیارد متر مکعب LNG نیاز داشت. در پاکستان و بنگلادش، تولید و مصرف داخلی کاهش یافت و هر دو کشور مجبور شدند برای جبران کمبود به واردات LNG روی آورند.

کشورهای منطقه آسیای جنوبی به جز پاکستان و هند که دارای ذخایر گاز طبیعی هستند بقیه کشورها، ذخایر گاز طبیعی ندارند. همچنین براساس یافته‌های توصیفی (مصاحبه)

پاسخگویان بیان کرده‌اند که نیاز ایران به صادرات گاز به کشورهای جنوب آسیا، نیاز کشورهای آسیای جنوبی به گاز ایران، ظرفیت و پتانسیل ویژه ایران برای توسعه روابط، امتیاز گاز ایران و ظرفیت کشورهای منطقه آسیای جنوبی برای گسترش روابط با ایران به عنوان فرصت‌های موجود می‌باشند. موقعیت ژئواکونومیک سرزمینی ایران به گونه‌ای است که موقعیتی ویژه و ممتاز در خاورمیانه بحساب می‌آید. با بهره‌گیری از این موقعیت و منابع انرژی فسیلی فراوان می‌توان در توسعه روابط منطقه‌ای با آسیای جنوبی موفق بود. همچنانکه براساس جداول و نمودارهای آورده شده، مشاهده می‌گردد که فرصتها، راهبردها، راهکارها و عوامل مداخله‌گری وجود دارند که توجه به آنها لازم و ضروری می‌باشد.

References

- Babakanilashakan, L and Koulaei, E; Ezati, E (2016). Chronopolitics of energy relations between Iran and Türkiye after the collapse of the Soviet Union, *Political Geography Research Quarterly*, second year, second issue, summer, pages 139-161. [In Persian]
- Dibavand, H (2017). Analytical investigation of the feasibility of improving national security and increasing the cost of the Islamic Republic of Iran's military threat through the export of gas in the form of pipelines and LNG, *Afaq Security Quarterly*, 8 year, 29 issue, winter, pages 47-87. [In Persian]
- Zarei, B and Delshad, J; Mousavi Shahidi, S.M, Alavi, S.M (2015). Regionalism and its challenges in the religious relations of the Islamic Republic of Iran, *Human Geography Research Quarterly*, Volume 47, Number 4, Winter, pages 758-743. [In Persian]
- Iran's position in the world's gas resources, <https://nigc.ir/index.aspx?pageid=203>, [In Persian]
- Shafiei, N (2003). Geoeconomics of Iran's gas pipeline to South Asia and its security consequences, *Defense Policy Quarterly*, Year 11, Number 42, Spring, pages 65-90. [In Persian]
- Masoudipour, H and Karimifard, H, Uosefi, B; Akbarzadeh, F (2019). Energy geopolitics and foreign policy of the Islamic Republic of Iran (1357-1396), *Two scientific quarterly journals of political science*, 15th year, 2nd number (30 in a row), autumn and winter, pages 489-514. [In Persian]
- Mosafa, N and Nouruzi, H (2014). Management of the security environment and the horizon of regionalism in SAARC, *Politics Quarterly*, Volume 44, Number 3, Fall, pages 625-642. [In Persian]
- Hadipour, M and Hafezniya, M.R; Sajadpour, S.M.K; Khorashadizadeh, M.R (2020), Geopolitical opportunities of the foreign policy of the Islamic Republic of Iran in South Asia (Indian subcontinent), *Geography and Development Quarterly*, No. 60, Fall, pages 31-58. [In Persian]

Alam, F. & Saleque, Kh. & Alam, Q. & Mustary, I. & Chowdhury, H. & Jazar, R. (2019). Dependence on energy in South Asia and the Need for a Regional Solution; www.elsevier.com/locate/procedia, Avialailbalbel eo nolnlien ea ta wt www.scsiceinecneceidreircetc.ct.ocmom
<https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=50276/2021>

۷۴

سیاست جهانی

فصلنامه علمی سیاست جهانی، دوره دوازدهم، شماره اول، بهار ۱۴۰۳، پیاپی ۴۳